

ANSGAR TEOLOGISKE HØYSKOLE

SEMINAROPGAVE

Emnegruppe:

KRL 100 – Kristendomskunnskap med religions- og livssynskunnskap.

Modul:

KRL 102 – Fag og formidling.

Kurs:

Religionspedagogikk med fagdidaktikk.

3 elever med forskjellige religiøse baggrunde

Opgaveordlyd:

Har elever med ulik religiøs bakgrunn ulike forutsetninger for religionsundervisning?

Drøft hvilke fordele og problemer dette kan skape.

Undervisnings periode: fra og med uge 33-44.

Dato for indlevering: 28. okt. 2003.

Vejlednings lærer Øyvind Skjegstad

Kandidat nr. 155.

Antal ord: 2686.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1.0. INDLEDNING	3
1.1. OPGAVEFORSTÅELSE	3
1.2. OPGAVE PRÆCISERING.....	3
1.3. AFGRÆNSNING	4
1.4. LÆSEVEJLEDNING.....	4
2.0. HOVEDAFSNIT	5
2.1. ELEVERNES RELIGIØSE OPFATTELSE AF DERES EKSISTENS.....	5
2.2. DET RELIGIØSE LIV SOM AUTORITET OG ABSOLUT SANDHED.	6
2.3. RELIGIØSITET, ETIK OG LIVSSTIL.	8
3.0. OPSUMMERING OG KONKLUSION	10
LITTERATURLISTE	11

1.0. INDLEDNING

1.1. Opgaveforståelse

Respekt og forståelse mellem kulturer og traditioner har altid, og vil højst sandsynlig altid være, et brændpunkt.

Dette brændpunkt møder vi i skolen og ikke mindst i KRL-timen. Norge er ikke et multi-etnisk samfund, men på trods af det møder vi forskellige kulturer og religiøse tilknytninger i den norske skoleklasse.

I Scandinavien har vi i længere tid være vant til at skille begreberne kultur og religiøsitet fra hinanden. Mens man i størstedelen af resten af verden, har en flydende overgang mellem kultur og religion. Derfor ser denne opgave på formuleringen ”...*elever med forskellige religiøse baggrunde...*”¹ ud fra det perspektiv at kultur og religion er tæt tilknyttet.

Videre ser opgaven heller ikke kulturforskelle kun som geografisk betinget, men langt hen af vejen, er det også et spørgsmål om arv og miljø. Når vi snakker om at elever har forskellig religiøs baggrund, behøver det dermed ikke bare at være geografisk bestemt.

1.2. Opgave præcisering

Som jeg forstår opgaveordlyden er der tale om elever med forskellig religiøs baggrund, som kan bunde i geografisk kultur, eller arv og miljø.

Jeg har dermed udvalgt tre typer elever vi finder i den norske skole, som er i disse kategorier:

1. En indvandrer dreng ved navn Muhammed fra et traditionelt muslimsk land. Drengen er 15 år, og kom til Norge da han var 5 år gammel. Han taler flydende norsk, mens hans forældre ikke taler perfekt norsk. Hans forældre går meget op i, at bevare deres religiøse kulturarv. Muhammed tilhører den gruppe af muslimer i Norge som kaldes de ”*folkelige muslimer*”².
2. En typisk postmoderne pige på 15 år ved navn Linda, som er med i tidens ”ny”-religiøse ånd. Hun bo alene med sin fraskilte mor, som på forbrugerplan beskæftiger sig med generel healing og akupunktur. Linda er selv interesseret i nyreligiøsitet, så længe hun føler det *fungerer*³.
3. En Indre missionsk dreng på 15 år ved navn Kristen, som er opvokset under typisk pietistisk opdragelse fra hans to forældre. Familie består af to mindre søskende ud over ham selv. Han er opvokset i en lille bygd, hvor han har gået på førskole og barneskole. Men siden han begyndte på ungdomsskolen tager han bussen ind til den nærliggende storbykskole.

Alle tre elever går i samme 10. klasse, og snakker jævnligt sammen.

¹ Fra Opgaveordlyden.

² Sødal;2000;s45.

³ Med ”*fungerer*” mener jeg eksempelvis, at hun bliver helbredt ved bestemte healing. Eller føler sig godt tilpas med forskellige religiøse øvelser (f.eks. Joga og Transcendental Meditation) .

Med udgangspunkt i disse tre personligheder vil jeg se på, hvilke forudsætninger de har for religionsundervisningen i skolen. Deres forudsætninger vil blive vurderet ud fra konkrete eksempler.

Jeg vil dermed bruge en $\frac{1}{4}$ af opgavens volumen til at drøfte hvilke fordele og problemer dette kan skabe i religionsundervisningen, ud fra disse tre eksempler.

1.3. Afgrænsning

Opgaven vil afgrænse sig fra at se på direkte begreber, som vil betyde forskelligt for de tre personligheder.⁴

Videre vil opgaven afgrænse sig fra at snakke om forudsætninger i de religiøse ritualer vi møder i skolen. F.eks. påske men især julen.

1.4. Læsevejledning

Ud fra opgaveordlyden vælger jeg at skrive en opgave der er løbende redegørende og drøfter hvilke fordele og problemer de tre forskellige elever kan skabe i religionsundervisningen.

I hovedafsnittet vil jeg først redegøre og drøfte de tre elevers opfattelse af deres eksistens og livssynsgrundlag. Dette vil opgaven prøve at gøre ud fra hvor de henter deres identitet.

Videre ville det være interessant at se på, hvordan den enkelte elev ser på sin religiøse baggrund som den absolutte sandhed og som autoritet. Opgaven vil prøve at sammenligne deres syn på dette ved at se på skabelsen i de tre livssyn.

Ud af dette vil det være nærliggende at se videre på hvordan religiøsitet, etik og livsstil hænger sammen i de tre elevers liv. Som fælles reference vil denne opgave bruge Jesus som etisk forbillede.

Opgaven vil da afsluttes med en konkluderende opsummering.

⁴ F.eks. bøn, meditation, faste, tro osv.

2.0. HOVEDAFSNIT

2.1. *Elevernes religiøse opfattelse af deres eksistens.*

Birkedal skriver, at den generelle ungdom i Norden tilpasses af de religiøse tros- og adfærdsnormer i individets miljø, den såkaldte individuelle religiøsitet. Med miljø menes der ikke bare familien, men også skole og kammerater, og andre personer der er i ungdommens omgangskreds.⁵ Langt henne ad vejen vil dette også gælde opgavens tre unge, men dog vil vi se at den indremissionske og den muslimske dreng i højere grad vil være mere påvirket af hjemmemiljøet.

Linda har ikke gjort de store refleksioner over livet. Hun har opsnappet enkelte udsagn fra forskellige steder, og har ubevidst dannet sig en form for eksistensgrundlag⁶. Spørger du hende med forståelige ord om hvad hendes eksistensgrundlag er for hendes liv, vil hun ikke umiddelbart kunne svare. Men det er heller ikke vigtigt for hende. Men giver du hende konkrete ja/nej spørgsmål som går indirekte på hendes eksistensgrundlag vil hun give et svar. Hvis du spørger om mennesket stammer fra aberne, og om jorden opstod ved Big Bang, vil hun sige ja. Hun vil også svare ja til at mennesket er et "avanceret dyr"⁷. Men hun vil dermed ikke kalde sig naturalist. Dette modernistiske syn på skabelsen har hun fået via de gamle skolebøger, og naturprogrammer i TV, som fastholder konservative modernistiske syn. Selvom dette skabelses syn ikke er fra hendes tid, acceptere hun det. Men til forskel fra den typiske modernist, har hun uden refleksion et postmoderne syn på skabelsen. Linda er en af de gennemsnitlige 40% af unge som slutter sig til påstanden af nyreligiøs karakter: "«Jeg tror det finnes usynlige vesener» og «jeg tror mennesket kan udvikle overnaturlige åndelige krefter»"⁸. Linda ser ikke nogen problematik i både at tro på naturalismen og samtidig tro på det overnaturlige. "Mange elever oplever ikke å tilhøre et definert livssyn eller en helhetlig livstolkning, og de har heller ikke noe ønske om det. Disse elevene kan likevel ha en naturalistisk eller «nyreligiøs», synkretistisk grunnholdning"⁹.

Linda er dermed et mennesket som stadig ændre identitet afhængig af sammenhæng og miljø. Til gengæld har både Kristen og Muhammed en mere sammenhængende fast forståelse af sin identitet.¹⁰

Muhammed vil uden videre sige, at hans identitet og dermed livsgrundlag ligger i Islam. Han har fra lille lært at han er født muslim, og dermed er hans livssyns muslimsk. Dermed er hans religiøse opfattelse af sin eksistens lagt direkte i Koranen og muslimsk tradition. Dermed vil det give problemer når lærere prøver at fremlægge hvert livssyn som positivt. Muhammed vil ikke fornægte sin identitet som ligger i Islam, og vil derfor ikke være så aktiv og interesseret i andre livssyn.

⁵ Birkedal:2001:23ff

⁶ Eksistensgrundlag: det som giver svaret på; "hvorfor eksistere jeg? hvad er meningen med livet? osv."

⁷ Over halvdelen af unge vil svare ja til dette spørgsmål. Winje;1999;65

⁸ Citat: Winje;1999;66 midten.

⁹ Citat: Winje;1999;318 midten.

¹⁰ Sødal;2003;61.

Kristen har sin identitet i den kristne tro. Fra han var lille har han hørt at Gud elsker ham, at han er Guds barn. Han har dermed forstået at han er skabt i kærlighed, og da eksistere på grund af kærlighed til menneskeheden.¹¹ I søndagsskolen lærte han, at hans identitet er i Kristus, og fik det endda illustreret visuelt. I dag er det blevet mere fjernet for ham, men han siger stadig at hans identitet er i Kristus. Men han ved ikke helt hvad han mener med det. Dvs. at Kristens eksistensgrundlag stadig langt hen ad vejen hviler på forældrenes og søndagsskolens opdragelse og undervisning. Dermed er hans religiøse liv indrammet af usynlige regler som er indlagt i ham fra barns ben.

12

I KRL-timen er Kristen meget aktiv, da han mener at have svaret på eksistensspørgsmålet. Det hele virker så simpelt i hans verden. En gang i mellem føler han sig truet af Muhammed, da han også hævder at have det endelige svar. Men Muhammed er generelt mere forsigtig end Kristen, så det giver sjældent problemer. Men det som provokere Kristen mest er, at læreren hævder at Muhammed tror på den samme Gud.

De andre elever forstår ikke Kristen i, at der er så stor forskel på kristendommen og islam. Når Kristen prøver at forklare det ser de det til dels, men deres store frustration er at i praksis ligner Muhammeds og Kristens liv hinanden bemærkelsesværdig meget.

13

Linda vil være den lettest påvirkelige i KRL-timen når identitets- og eksistensspørgsmålet bliver taget op. Men om Linda skifter livssyn vil ikke ødelægge hende som menneske, da hun stadig er søgende. Fordelen for Linda er, at hun da næsten altid vil være utrolig motiveret KRL-timen. Det som kan skabe problemer er når Kristen og Muhammed bliver påvirket sådan i KRL-timen at de mister troen på Gud/Allah. Deres eksistensgrundlag står da i fare.¹⁴

2.2. **Det religiøse liv som autoritet og absolut sandhed.**

Muhammed og Kristen har henholdsvis troen på Koranen og Bibelen som den absolutte sandhed. Selvom at både Muhammed og Kristen en gang imellem tvivler på enkelte ting tilknyttet deres tro, holder de udadtil fast på deres tro som fuldstændig sandhed.

Muhammed har en stor tillid til sin far som autoritet, fordi han er ældre og underlægger sig Allah. Kristen ser også på sin far som autoritet, fordi han er familiens overhoved. Hans far er også blevet et symbol på hans far i himmelen. Både Muhammed og Kristen ville gøre præcis hvad deres Gud ville have de skal gøre, hvis han sagde det til dem.

Linda er fascineret at både Muhammeds og Kristens hengivenhed til en autoritet. Men Linda har mistet troen på autoriteter.¹⁵ Uanset hvad man gør går det skævt i samfundet. Så

¹¹ «at Gud skabte mennesket for, at have et objekt at udøse sin kærlighed til».

¹² Kristen ser på sig selv som anderledes i forhold til de andre i klassen, og har det til tider rigtig godt med det. En gang imellem bliver Kristen chokeret over at hans klasse kammerater er så bramfrie (uden hæmminger) og perverse. En gang imellem er han med på lidt af deres sjov, men han føler sig skyldig når han kommer hjem, men siger ikke noget til mor og far, da han ikke ved hvad de vil sige.

Reptad;2000;66. Under midten citat ”resultater fra en del kvalitative spørreundersøkelser kan tyde på at kristen ungdom slett ikke alltid greier å leve opp til de offisielle og nokså asketiske normene for seksuell arferd i kristne miljøer... både i teologiske konservative og mer liberale kristne ungdoms organisasjoner, ...”.

¹³ Den primære grund til dette er, at Pietismens og de fundamentalistiske kristne største modstandere i dag er muslimerne → de begge giver simple svar på kombliceret spørgsmål, det er umiddelbart let at forholde sig til.

¹⁴ Hvorvidt det er farlig rent psykisk at elever mister deres Gudstro tager denne opgave ikke op som problematik, selvom at det er yderst relevant. Hvis ansvar det er enten at mindske eller forstørre påvirkningen af Gudstro kontra ikke Gudstro ser denne opgave det ikke relevant i danne sammenhæng at svare på.

¹⁵ Repstad;2000;35ff

ingen autoriteter skal komme og fortælle hende hvordan hun skal leve. For hun skal nok klarer det, og hun skal nok *selv* få et godt liv¹⁶. I mødet med Muhammeds og Kristens tro på det autoritære føler hun en uvished, fordi hun har mistet troen på den absolutte sandhed.¹⁷ Men samtidig er det fordi kristendommen og islam hævder at være den autoritære sandhed at hun ikke kun vil tro på en af dem. Hun synes det er primitivt, at man hævder at der kun findes én sandhed.¹⁸

Ifølge Læreren skal 8. klasse modtage undervisning om den såkaldte udviklingslærer. Dette bliver også gjort i Lindas, Muhammeds og Kristens klasse.

Linda tror på, at mennesket stammer fra aberne, hun tror også at livet ikke bare er biologi. Og da læreren snakker om, at følelser bare er kemi i hjerne protesterer hun.

Muhammed føler sig forvirret af det læreren fortæller, han troede det var Allah som var skaber, og styrede alt liv.¹⁹ Muhammed går hjem og spørger sin far hvorfor læreren siger at alt er skabt ved et tilfælde. Muhammeds far siger, at læreren ikke fortæller sandheden, fordi han ikke ved bedre. Faderen tager Koranen ned fra den øverste hylde, og læser skabelsesberetningen højt for Muhammed. Da faderen er færdig tvivler Muhammed ikke mere, da han nu har hørt, at det stod i den alt autoritære Bog. ”*Dermed bliver hele Koranens indhold opfattet som autoritativt for muslimer til alle tider*”²⁰. Muhammed vil derfor forkaste alt om evolutionsteorien.

Kristen er provokeret af den måde læreren fremstiller skabelsen på. Han ved, at læreren ikke siger den fulde sandhed om forskningen bag evolutionsteorien. Hjemme har han lært, at Gud er den suveræne skaber, og at videnskaben er blind, fordi den ikke indse at Gud er skaberen af alt.²¹ Kristen kan heller ikke forstå, at de andre elever bare kan acceptere, at de er skabt ud af ingenting, og uden noget formål. På denne måde vil Kristen ikke miste troen på Gud som den autoritære skaber.

I KRL-timen tager læreren forskellige syn på skabelsen op. Linda finder noget fornuftigt i næsten alle skabelsesberetninger. Selvom at hun synes, at en del er lidt naivt, f.eks. den nordiske mytologi. Hun har stort set aldrig hørt de forskellige skabelsesberetninger. Bortset for den hinduistiske tankegang om guddommen «Brahman», som er skaber, opretholder og ødelægger på samme tid. Dette har hun hørt fra hendes mor. Linda synes ikke, at tanken fra hinduismen om at der findes en guddom, som styre alt og dermed også ødelægger, virker ulogisk.

For Muhammed og Kristen er alle skabelses syn fremmede, undtagen henholdsvis det islamiske og kristne. Kristen har vanskelig ved at forstå at Gud i hinduismen også kan være ond. At guderne kan tage menneske skikkelse det forstår han, men at de får menneskelige egenskaber som er onde og syndige i hans øjne forstår han ikke. I hans verden kan de da ikke være guder. Muhammed har meget vanskelig ved at forstå og acceptere noget ved hinduismen. For det første, at der er mange guder i hinduismen og at skaberguddommen kan deles op i tre guder – Brahma, Vishnu og Shiva²², dette har han hjemmefra lært er meget forkert. Videre ser han det som gudsbespottelse, at hævde at guderne har menneskelige egenskaber.

¹⁶ Winje;1999;72.

¹⁷ Sødal;2003;62

¹⁸ Winje;1999;75

¹⁹ Rian;2000;145ff.

²⁰ Citat Sødal;2000;213.

²¹ Faderen er optaget og har læst en del om hvad Kreationismen giver af forklaringer på Gud som skaber. Sødal;2000;215.

²² Jacobsen;2000;79.

De tydeligste problemer vi her møder er Muhammed og Kristens syn på skabelsen, eller det syn de har med hjemmefra i forhold til det de møder i skolen. Udviklingsteorien fremstilles i lærebøgerne som en *lære* i stedet for en *teori*. Derved bliver det problematisk at sætte spørgsmål ved udviklingsteorien. Unge mennesker er let påvirkelige, og bliver et skabelses syn fremstillet som den absolutte sandhed, vil de fleste bide på. Af samme grund, som vi ser i eksemplerne, kan dette skabe problemer over for en muslim såvel som en kristen. Derfor bør fremlæggelsen af evolutionsteorien være mere oprigtig og objektiv, hvor der +understreges at vi snakker om en teori, og ikke en absolut sandhed.²³

24

2.3. *Religiøsitet, etik og livsstil.*

Da læreren i KRL-timen fortæller om Jesus liv og lære, finder Linda det yderst interessant. Hun er helt overbevist om at Jesus døde og opstod igen. Hun tror også på himmelen, og på at Jesus er hendes frelser. Hun har ikke dannet sig en klar holdning om helvede, og da læreren fortæller om, hvordan Jesus fortalte lignelsen om pigerne der kom forsent til brylluppet og ikke kom ind i "himmelen", har hun svært ved at acceptere, at ikke alle kommer i himmelen.²⁵ Men alt i alt er Linda meget interesseret i, at høre om Jesus og ser ham som et stort forbillede rent etisk.

Kristen nyder timerne hvor de snakker om Jesus, han føler at han kan meget mere end de andre, og mærker også at de fleste i klassen synes at Jesus er en "god fyr". Kristen er selvfølgelig overbevist om, at Jesus er det store forbillede når det gælder etik og livsstil. Da læreren begynder at snakke om Jesus forbillede, ser han på sit "WWJD?"²⁶ armbånd. Selvom at Kristen skulle blive fristet og falde i synd, vil han alligvel stå fast på den norm og moral som Jesus repræsenterer.²⁷

Linda og Kristen er dermed enige i synet på Jesus som forbillede og Guds søn. Men synet får to forskellige konsekvenser. For Kristen bliver det en dogmatisk sandhed, mens for Linda bliver det en synkretistisk sandhed mellem de andre sandheder.

Muhammed ser også positivt på Jesus, han har lært hjemmefra at Jesus egentlig er profeten Iså og at det var Iså som fik evangeliet (Injtl) sendt fra Allah, men at de kristne har lavet rod i budskabet som Iså fik. Og se på Jesus som moralsk forbillede kan Muhammed være enig i, men at gøre ham til Guds søn tager han stor afstand til.²⁸

²³ Det samme krav skal da også gælde Kristendommen. I denne debat er der den problematik, at unge der aldrig for et fast svar, (et autoritativt svar) vil miste troen på autoriteter og blive ekstreme praktikkere på godt og ondt.

Men det bør nævnes, at det viser sig at det ikke umiddelbart er lidt at rykke ved elevernes grundholdninger. Sødal;2003;77

²⁴ Kristne unge er mindre religiøse engageret end muslimske unge.

Winje;1999;s64. Ifølge en stor ungdomsundersøgelse i Oslo i 1996 viste det sig, at kristne unge i det store og hele er mindre religiøse engageret end f.eks. muslimske unge. «Undersøgelsen blev gennemført på 95 Oslo-skolen i 8. og 9. og 1. klasse på videregående. Den blev præsenteret og kommenteret af Tormod Øia i bogen *Generasjonskløften som ble borte (1998)*».

²⁵ Repstad;2000;33 [En undersøgelse lavet af Aftenposten 27.3.1999 viste at 4 ud af 10 troede på beretningen om Jesu opstandelse som en real historisk hændelse]. & [En religions undersøgelse i 1998 viste at rundt en 1/3 tror på himmelen og lige så mange tror på Jesus som sin frelser].

²⁶ "What Would Jesus Do?"

²⁷ Repstad;2000;67

²⁸ Rian;2000;154ff

Fordelen er klart her at Jesus vil være et fælles grundlag. Jesus vil da betyde mindre for Muhammed end for de to andre. Men alt i alt vil etisk formidling i KRL-timen være et mindre problemfrit forum end eksistensgrundlaget og et religiøst liv som autoritet og sandhed i religionsundervisningen.

²⁹ Et fælles grundlag om ondskaben og satanismen.

²⁹ Winje;1999;s65. Et fælles grundlag de alle tre vil have i KRL-timen er når læreren snakker om Satanisme. Ifølge en undersøgelse gennemført af Winje tager 90% af unge afstand til satanisme. Selvom at Islam ikke har sammen opfattelse af djævelen (iblis) som traditionel Kristendom, vil Muhammed alligevel have et forhold til *den onde*. Dermed vil Kristen og Muhammed være enig i man bør tage afstand til satanismen. Linda vil klart også høre under de 90%, da hendes vigtigste ideal er at fremme kærligheden, og da satanismen går mod kærlighedstanken.

3.0. OPSUMMERING OG KONKLUSION

Muhammed og Kristen har deres identitet i henholdsvis islam og kristendommen. Det giver klare forudsætninger når læreren i KRL-timen gennemgår deres religion. Men det kan skabe en del forvirring og måske frustrationer hos både Muhammed og Kristen når læreren fremstiller alle livssyn som rigtige. For både Muhammed og Kristen ser på deres religion som den absolutte sandhed.

Når det gælder skabelsen har Linda ikke noget problem i at få mange forskellige syn fremstillet og er stort set interesseret i alle. Hendes identitet og eksistensgrundlag er ikke en fast forståelse, og hun finder ikke et livssyn fra KRL-timen som hun fuldstændig kan tilslutte sig.

At se på Jesus som etisk forbillede er Kristen fuldt enig i. Muhammed er også enig i det samme som Kristen, men han ser ikke på Jesus som Guds søn. Derimod er Linda enig med Kristen i synet på Jesus som forbillede og Guds søn. Men denne bekendelse bliver en dogmatisk sandhed for Kristen, mens det bliver en synkretistisk sandhed mellem de andre sandheder for Linda.

LITTERATURLISTE

- Afdal;2001.
Geir Afdal, Elisabet Haakedal og , Heid Leganger-Krogstad. «Tro. Livstolkning og tradisjon». Universitetsforlaget. 2. oplag 2001. Side 40-98.
- Birkedal;2001.
Birkedal, Erling. «Noen ganger tror jeg på Gud, men...». Tapir akedemiske forlag, Trondheim 2001. Side 9-46, 73-234.
- Dagfinn;2000.
Rian Dagfinn og Levi Geir Eidhamar. «Jødedommen og islam». Høyskoleforlaget AS 1999. 2. udgave, 2. oplag 2000. Side 144-160.
- Jacobsen;2000.
Knut A Jacobsen, og Notto R Thelle. «Hinduismen og buddhismen». Høyskoleforlaget AS. 1999. 1 udgave, 2. oplag 2000. Side 75-110.
- Læreplanen
<http://www.ls.no/L97/planer/laereplaner.grunnskole.html>
- Repstad;2000.
Pål Repstad. «Religiøst liv i det moderne Norge». Høyskoleforlaget AS, 2000. Side 27-44 og 50-67.
- Sødal;2000.
Helje kringlebotn Sødal. «Barn med ulik tro». Høyskoleforlaget a/s. 1 oplag 2000, 2. oplag 2000. Side 44-79, 187-217, og 244-245.
- Sødal;2003.
Helje kringlebotn Sødal (red), Ruth Danielsen, Levi Geir Eidhamar, Geir Skeie og Geir Winje. «Religions- og livssynsdidaktikk». Høyskoleforlaget a/s. 2. udgave 2003. Side 9-28, 57-80 og 123-140.
- Winje;1999.
Geir Winje. «Fra bønn til magi». Høyskoleforlaget AS, 1999. Side 39-75 og 311-321.